

יהדות
מתקדמת
בישראל

דת ומדינה בישראל

מעקב חקיקה, פסיקה ומדיניות

עיקרי מחלוקת הגיור בישראל

סיון תשס"ב
מאי 2002

המרת דת, וגיור בכלל זה, היא עניין של מצפון ואמונה. הצטרפות ליהדות היא מורכבת יותר, בשל הקושי להפריד בין היהדות כדת, לבין היהדות כתרכות וכמוקד להשתייכות לאומית. ואם לא די בכך, היהדות הדתית ממוצלת לזרמים ולכל זרם התייחסות שונה לפרוש ההלכה והמסורת מצד אחד, ולמקומה של המדינה הדמוקרטית בחיי היהודים, מצד שני.

המסורת הדתית לזרמיה מושתתת על עקרונות והשקפת עולם שונים מן העקרונות שעליהם מיוסדת מדינה דמוקרטית. בין יהדות לדמוקרטיה יש לא אחת סתירות המצריכות רגישות ושום שכל כדי לקיים את שתי המסורות בכפיפה אחת.

המתח הזה בין המושג "מדינה יהודית" לבין המושג "מדינה דמוקרטית" הוא הרקע למחלוקת הרבות המתעוררות מעת לעת, מאז הקמת המדינה, סביב בעיות הגיור ושאלת "מיהו יהודי?" בשנים האחרונות החמירה הבעיה. התגברות כוחן של המפלגות הדתיות בכנסת מאיים להרחיק את האפשרות לפתור בעיות של מסורת ארוכת שנים ברוח ההולמת את הזרוע הדמוקרטית של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

בחודש פברואר פרסם בית-המשפט העליון פסק-דין חשוב, שיש בו כדי לחזק את החברה היהודית בישראל כחברה פלורליסטית. מנגד פועל הממסד הדתי האורתודוכסי לעקר את החלטה בית-המשפט מרוחה.

שלא כמנהגנו, בחרנו הפעם להתמקד במעקב החקיקה, הפסיקה והמדיניות בנושא אחד, הגיור. הקורא ימצא כאן בקצרה את עיקרי פסק-הדין, הצעות החוק המבקשות לשים לאל את פסק-הדין, תולדות המאבק סביב "חוק ההמרה", שהוא מאבק פוליטי. ניסינו גם להבהיר בקצרה את המשמעות הציבורית הנובעת מן הכוח היתר שניתן למפלגות הדתיות בכנסת.

הדברים מובאים בקצרה, כדי לאפשר לקורא לראות בחטף את התמונה כולה. המבקשים להעמיק יוכלו לגלוש באתר האינטרנט של המרכז לפלורליזם יהודי. כל קטעי העיתונות והספרות המקצועית העוסקת בנושא הזה מצויים במרכז המידע של המרכז לפלורליזם יהודי.

המורכבות הרבה של שאלת הגיור במדינת ישראל לא היתה מגיעה לידיעת הציבור ולתודעתו, ללא המסירות הרבה של הרב אורי רגב, שהקים את המרכז לפלורליזם ועמד בראשו עד ראשית השנה הזאת. בניסיונו כעורך-דין וכרב גייס במשך שנים ארוכות של מאבק משפטי וציבורי עורכי-דין הנושאים בעול היומיומי, לא רק בבתי-המשפט, אלא גם בסיוע אישי לאלפי אנשים המבקשים להשתלב בעם היהודי. עורכות הדין ניקול מאור, שרון טל, עינת הורביץ, וקרן דהרי הן העושות כיום במלאכה במרכז לפלורליזם יהודי. בשנים הראשונות של המאבק המסוקר כאן עשתה זאת עורכת הדין ענת בן דור.

הסיוע המסור של לורן פוריס, היועצת לעניינים מדיניים, ושל חמדת וולף, מנהלת מרכז המידע, היה חיוני ביותר לעבודת הכתיבה.

המאבק הציבורי למען גישה פלורליסטית ליהדות דמוקרטית לא תם. במשא נשאים עוד רבים, בתנועה ליהדות מסורתית, בארגונים התנדבותיים שונים, בציבור הרחב.

"ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים"

דברים, י" 19

"... אבל בעבור שבכנס בתורתנו הוסיף לו האל אהבה

וייחד לו מצוה נוספת כמו שעשה באזהרה באונאתו..."

הרמב"ם, ספר המצוות, מצות עשה ר"ז

הפרסום יוצא לאור בסיוע הנדיב של הקרן החדשה לישראל וקרן ליטאוואר.

■ מערכת

לורן פוריס, יועצת לענייני חקיקה ומדיניות

שרון טל, עורכת דין, מנהלת המחלקה המשפטית

מרב סגר-רודריגז, מנהלת מחלקת הדוכרות ויחסי הציבור

מיכל סלע, עורכת מחקר ופרסומים

לולי זקס, מנהלת המרכז לפלורליזם יהודי

חמדת וולף, מידענית, מנהלת מרכז המידע

הגיור הוא בהחלט בעיה שלך

גיור בישראל איננו עוד בעיה של מעטים. הכרה בגיור על-פי דרכם של החרדים בלבד פוגעת בחופש הדת והמצפון, פוגע במאות אלפי אזרחים במדינה המעוניינים בגיור ואינם יכולים לקבל על עצמם את אורח החיים האורתודוקסי. ערוצי גיור פתוחים לרווחה, בדרכם של כל הזרמים ביהדות, הם אחת הערכות לחיזוקה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית במלוא מובן המלה.

הכרה של המדינה בגיור של כל בית-דין מוכר בקהילה מוכרת היא חובה המוטלת על חברה דמוקרטית המקיימת ריבוי תרבויות על-בסיס של שוויון. היא הכרה במציאות הממשית ודחיקת המצע של מדינת הלכה דתית. רוב מניינו של העם היהודי הוא חופשי וליברלי, אנשים בעלי מגוון של התייחסות אל המסורת והדת.

"מהומת הגיור" היא פרשייה בעלת משמעות רחבה יותר מאשר ויכוח בין רבנים. היא תמצית החיים היהודיים במדינה דמוקרטית. אופן יישוב המהומה יקבע את עתידה של ישראל: האם תהיה זו "מדינה פתוחה לעלייה", המקבלת על עצמה לקיים את מגוון תרבויות המשנה הקיימות בה בפועל? או שמא תהיה זו מדינה, שכת קטנה של קמאי דת קובעת את הלכותיה? האם תהיה זו מדינה בעלת חוק אזרחי דמוקרטי פלורליסטי, או מדינת הלכה?

פוליטיקה של כוח או יהדות דמוקרטית

מדינת ישראל ביססה את יסודותיה מתוך ההכרה, שהיא חברה פלורליסטית מתקדמת. על האפשרות לחזק את היסוד הזה מאיים צרוף נסיבות פוליטי. הבטחת חופש דת ומצפון בחוקי המדינה ובנהל עבודת רשויות הממשל רק יחזקו אותה. צרוף נסיבות פוליטי אילץ את הכנסת לקבל באפריל 1997 בקריאה ראשונה את הצעת "חוק הגיור" בגרסתו אז. אך כנסת חזקה, הזוכה לאמון ועידוד של מנהיגי היהודים בתפוצות, ידעה להסיר את המשך החקיקה מעל סדר יומה.

המצב הפוליטי ככנסת באביב שנת 2002 עלול לאפשר לסיעות החרדיות לגרוף את כל הקופה. לפיכך, שומה על חברי הכנסת הליברלים, על הציבור כולו, על דיעותיו וזרמיו, כחברה אזרחית בעלת השפעה על עיצוב חייה, לעמוד בפרץ.

התורה מצווה לקבל בזרועות פתוחות את הגר. נישואין בין יהודים ללא יהודים הפכו לעניין של שגרה, בישראל ובמקומות אחרים. מרבית היהודים במדינת ישראל הם חילונים ורבים מן הדתיים מקיימים את מצוות הדת בדרך ליברלית. כמעט כל מי שהמסד החרדי מגדיר אותו "לא יהודי" וחי בתוך המגזר היהודי, חי בפועל כיהודי לא דתי. ההבדל היחיד הוא שאמו אינה יהודיה.

הטענה, כי הליך הגיור המתקדם נעשה ברישול ובחטף היא תעמולה שקרית. על דרך הגיור המתקדם ראו בהמשך.

הטענה, כי ערוצי גיור שונים מפלגים את העם גם היא תעמולה שקרית. גם בין כל היהודים "כהלכה" אין אחדות, רושמי שושלות היוחסין ממילא לא ישיאו בניהם לבני החילונים. חיי היומיום מעידים על ריבוי תרבויות החיות בכפיפה אחת. מדוע דווקא הצטרפות של בודדים, הבוחרים בדרך של לימוד מתקדם תפלג אותו?

ישראל תאבד מעמדה כמדינת העם היהודי

המהומה הנוכחית סביב נושא הגיור החלה בתרועת שמחה: בית-המשפט העליון פסק, בהסתמך על תקדימים בעניין הזה, כי יש לרשום במרשם האוכלוסין כיהודים מי שהתגיירו בפני בית-דין מתקדם (רפורמי) או מסורתי (קונסרבטיבי).

ההתנגדות הנחרצת של הממסד החרדי להכיר בסמכותם וכפעולתם של רבנים מתקדמים ומסורתיים הביאה להישג נוסף לדמוקרטיה: ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת החליטה לבטל את סעיף הלאום ברישומי תעודת הזהות.

אך בכך לא די. שר הפנים ממשיך בסרוב להורות לפקידי משרד הפנים לרשום גרים מתקדמים ומסורתיים כיהודים, ברוח פסק-הדין של בית-המשפט העליון. והרישום שנעשה, הוא חלקי וברוני. תמור מכר, הסיעות החרדיות חידשו את הפעילות לחקיקת "חוק ההמרה", האמור לקבוע, כי לכל מטרה ועניין יוכר גיור רק אם זכה לאישור בית-הדין הגדול, שליד הרבנות הראשית לישראל.

ביום 9.2.1998 החליטה מועצת הרבנות הראשית החלטה רשמית, כי לא תשתף פעולה עם הרבנים המתקדמים והרבנים המסורתיים. מאז הכריזו על-כך חזרו והצהרו הרבנים הראשיים ורבנים בכירים אחרים. לפיכך, פרושו של החוק הזה, אם יתקבל: הכרזה של המדינה באמצעות חוק, כי אין היא מכירה בסמכות רבנית של מי שמנהיגים את רוב הציבור היהודי הדתי בעולם כולו.

החוק יפגע בעם היהודי בתפוצות

הרוב המכריע של יהודי התפוצות הוא חילוני ומסורתי. כארבעה מיליון יהודים ברחבי תבל מחוץ למדינת ישראל שייכים למסגרות הדתיות הלא אורתודוקסיות. על-פי מחקר של פדרציית הקהילות היהודיות בארצות-הברית, כשמונים אחוז של היהודים בארצות-הברית המגדירים עצמם שייכים לקהילה יהודית, נמנים עם הזרמים הליברלים ביהדות. רק כשישה אחוזים של כלל היהודים בארצות הברית מגדירים עצמם אורתודוקסים.

על-פי עקרונות התנועה הציונית, מגילת העצמאות וחוק השבות, מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי וכל יהודי, ללא קשר למסגרת הדתית שהוא שייך אליה, נקרא לחיות בישראל. יהודים דתיים לא אורתודוקסים מפרשים את כוונת החקיקה העומדת על הפרק כמסר ברור לכך שיהדותם היא נחותה בעיני מדינת ישראל, כי רבניהם החיים בארץ חסרי סמכות מוכרת וכי רוח מגילת העצמאות הפלורליסטית איננה מתקיימת.

בעם היהודי קיימים מרכיבים של גורל משותף ומורשת היסטורית שליוו אותו לאורך כל דורותיו. הזרמים המתקדמים שמרו על היהדות מפני התבוללות במשך מאתיים השנים האחרונות. הם קמו והתחזקו במקביל לשוויון הזכויות והמעמד של היהודים בעמים ולרעיון הלאומי שלבש דמות בתנועה הציונית.

הצעת החוק הזאת עומדת בניגוד משווע לעיצוב מחדש של דרכה של התנועה העולמית ליהדות מתקדמת, שניסחה לאחרונה חדש את מחויבותה לצינות. חוק הגיור הוא הכרזה על נתק וכריית תהום בין יהודי העולם למדינת ישראל כמדינה יהודית.

חוק ההמרה פוגע בכל ממרי החברה

יהודי העולם כבר נזעקים ומריצים מכתבי מחאה אל ראש הממשלה, אל חברי הכנסת, אל שגרירויות ישראל ברחבי העולם. כולנו כחברה אזרחית המשפיע על השלטון יכולים לעשות זאת.

החוק יפגע באלפי משפחות

אם יתקבל התיקון לחוק, הוא יפגע בעשרות אלפי משפחות בישראל. במשפחות האלה אחד מן ההורים, ולעיתים גם הילדים, אינם יהודים על-פי ההלכה. רוב המשפחות האלה מקיימות אורח חיים יהודי ישראלי: מציינות את החגים, מקיימות בדרך את השבת, ילדיהן לומדים בבתי-הספר העבריים, בוגריהן משרתים בצה"ל. גיור אורתודוכסי מטיל על המבקשים להתגייר התחייבות לקיים אורח חיים דתי אורתודוכסי ולשלוח את הילדים לבתי ספר דתיים, בניגוד לצו מצפונם, בניגוד לאורח החיים של רוב היהודים (כהלכה) במדינת ישראל.

המספר הרב של הפונים לגיור מתקדם ולגיור מסורתי מעידה על-כך שהחוק המוצע הוא תקנה שהציבור הזה אינו יכול לעמוד בה.

החוק יפגע בכבוד בית-המשפט העליון

חוק הגיור שמנסות המפלגות הדתיות לכפות על הכנסת הוא חלק ממסע הכפשת שמו ושמצו של בית-המשפט העליון. יש בחוק המוצע עוד צעד בנסיון ליצור דה-לגיטימציה שלו בשבתו כבית-משפט גבוה לצדק וכמפרש של חוקי היסוד.

החוק הוא כלי במאבק על ההגמוניה החרדית

הסיעות החרדיות אינן נאבקות למען גיור תקין, גם לא לשמירת האחדות של העם היהודי. על הפרק עומד מאבק של קבוצה קטנה על כוח ועל תקציבי עתק מקופת הציבור. אם הסיעות החרדיות תאבדנה את כוחן בנושא אחד, הן עלולות לאבד את כל הנושאים, את כל הקופה, במלוא מובן המלה. הכרה בסמכותם של רבנים מתקדמים ומסורתיים לארגן תוכניות לימוד לקראת גיור ולקיים בתי-דין לגיור עלולה, אולי, לפגוע בסמכותם הבלעדית של בתי-הדין האורתודוכסים. ומאחר שבתי-הדין הרבניים הם מוסדות הפועלים באמצעות תקציב המדינה, כרוכה הבלעדיות הזאת בסמכות גם בכסף.

הכרה בסמכות הרבנים הליברלים בתחום אחד של החיים הדתיים, עשויה לגרור הכרה בסמכותם בתחומים אחרים של החיים הדתיים. הכרת המדינה כפלורליזם רבני עלול גם לערער את מעמד הסיעות החרדיות בכנסת כלשון המאזניים.

עקרון יסוד בחקיקה הוא, שאין מתקנים תקנה אלא אם הציבור יכול לעמוד בה. הציבור הוא ליברלי, מבקש לקיים ריבוי דרכי חיים במסגרת משותפת, שוויונית, דמוקרטית. הציבור רוצה לאפשר לחרדים לקיים את אורח חייהם, אך דורש מן החרדים לאפשר לכל אחד לחיות על-פי דרכו ומצפונו.

צעיר ישראלי, חייל בשרות חובה המשרת כמשטרה, פנה אל המרכז וביקש לדעת, כיצד יכולה בת-זוגו מהונגריה להתגייר, כדי שיוכלו להינשא ולחיות בארץ. השניים אינם יכולים לקבל על עצמם את הדרישה של בתי-הדין האורתודוקסים, לקיים אורח חיים דתי כתנאי לגיור.

למענו, למען עשרות אלפי אזרחים בישראל, יהודים בתרבותם, לא יהודים כהלכה: תנו להם דרך להתגייר, להשתלב בעם היהודי, על-פי דרכם, על-פי דרכנו.

מיכל סלע

לרשום כיהודים גרים מתקדמים ומסורתיים פסק-הדין של בית-המשפט-העליון

ביום 20.2.2002, ח' אדר, תשס"ב, הורה בית-המשפט העליון למשרד הפנים לרשום כיהודים עשרים וארבעה גרים שהתגיירו במסגרת התנועה ליהדות מתקדמת והתנועה ליהדות מסורתית (רפורמית וקונסרבטיבית) בארץ ובחול. ההוראה ניתנה בפסק-דין בשתי עתירות ובערעור של המדינה על פסק-דין של בית-המשפט המחוזי בירושלים. בית-המשפט ישב בדין בהרכב של אחד עשר שופטים, בראשם נשיא בית-המשפט העליון, השופט אהרון ברק. ההחלטה ניתנה ברוב של עשרה שופטים, כנגד דעתו החולקת של השופט אנגלרד. השופט טירקל הצטרף לתוצאה המחייבת לרשום את העותרים כיהודים במרשם האוכלוסין, אך גרס, כי זולת הגרים שעניינם נדון במקרה זה, אין להוסיף ולרשום גרים כיהודים במרשם האוכלוסין, טרם הסדרת הנושא הזה בחקיקה.

בהחלטתו הכריע בית-המשפט מאבק בן שבע שנים של ישראלים, אשר משרד הפנים סרב לרשום אותם, או את ילדיהם המאומצים כיהודים, לאחר שהתגיירו במסגרת התנועה ליהדות מתקדמת והתנועה ליהדות מסורתית, בישראל או מחוצה לה.

על שולחן בית-המשפט היו מונחים שלושה תיקים, שעניינם רישום יהדותם של גרים: עתירה של נעמ"ת והתנועה המסורתית, יחד עם משפחות של ילדים מאומצים שעברו גיור בתנועה המסורתית (**בניץ 15070/95**).

עתירה של האיגוד העולמי ליהדות מתקדמת ושל משפחתה של ילדה מאומצת שנויירה במסגרת התנועה ליהדות מתקדמת באנגליה (**בניץ 2901/97**).

ערעור של משרד הפנים על החלטת נשיא בית-המשפט המחוזי בירושלים, השופט ורדימוס זילר, שהורה למשרד הפנים לשנות בסעיף הדת והלאום של עשרים ושלושה אזרחים שגורו במסגרת התנועה המתקדמת בישראל ובחול את הכתוב ולרשום במקום זאת: "יהודי". בית-המשפט המחוזי קבע, שאין הכדל בין גיור שמתקיים בחול לבין גיור שמתקיים בארץ וכי אין זה חשוב כלל היכן למד המתגייר לימודי יהדות לקראת גיורו (**ע"א 392/99**).

בית-המשפט נמנע מהכרעה בשתי עתירות נוספות התלויות ועומדות בפניו, המחייבות הכרעה גם לגבי תוקפו של גיור לא אורתודוכסי כאשר לזכויות על-פי חוק השבות. העתירות עוסקות בתביעת זכויות שבות לגרים שהתגיירו בקהילות מוכרות בחול, תביעות שמשרד הפנים לא הכיר בניוירהם, בטענה שהמתגיירים לא התערו בקהילה המגיירת (**בניץ 2597/99**; **בניץ 2859/99**).

בית-המשפט הגביל את החלטתו לנושא המוגבל של רישום דתו של האזרח במרשם האוכלוסין, על-פי חוק מרשם האוכלוסין.

יחד עם זאת, בשל משך הזמן הרב שחלף מאז הגשת העתירות, הגביל השופט טירקל את פסיקתו למקרים עתידיים והסכים עם תוצאתו האופרטיבית של פסק-הדין.

**לגרים הרפורמים טענו עו"ד הרב אורי רנב, עו"ד ניקול מאור, עו"ד ענת בן דור, עו"ד שרון טל, עו"ד עינת הורביץ.
לגרים הקונסרבטיבים טענו עו"ד הילה קרן, ועו"ד דן עברון.**

הכרה בגיור לצורך חוק השבות

בג"ץ 2597/99; בג"ץ 2859/99

פסק-הדין של בית-המשפט העליון מיום 20.2.2002 עסק אך ורק בהכרה ביהדותם של גרים שהם אזרחים במדינת ישראל.

פסק-הדין לא עסק בשתי עתירות נוספות המונחות על שולחן בית-המשפט העליון מאז שנת 1999. גם העותרים האלה מבקשים להכיר ביהדותם, לאחר שהתגיירו, אך בפנייתם היבט שונה מעט: שעה שהעותרים שבעניינם ניתן פסק-הדין ביקשו להכיר בהם כיהודים ולרשום אותם כיהודים במרשם האוכלוסין, מבקשים העותרים בשתי העתירות האלה לאפשר להם להתאזרח במדינת ישראל מתוקף חוק השבות, שכן הם יהודים, לאחר שהתגיירו.

■ חוק השבות

חוק השבות מאפשר לכל יהודי להתאזרח במדינת ישראל בהליך קצר ביותר. "אשרת עולה תינתן לכל יהודי שהביע רצונו להשתקע בישראל," נאמר בחוק השבות. עוד נאמר בחוק, כי לעניין החוק יהודי הוא "מי שנולד לאם יהודיה, או שנתגייר ואינו בן דת אחרת."

העותרים בעתירה המקובצת 2859/99 הם אנשים ונשים שהתגיירו בפני בית-דין של קהילה מתקדמת (רפורמית). העותרת בעתירה 2597/99 התגיירה בפני בית-דין אורתודוכסי מודרני בארצות-הכרית. חלקם נשואים ליהודים אזרחי מדינת ישראל, כולם מבקשים להשתקע בישראל כאזרחים יהודים לכל דבר ועניין. כולם חיים בישראל במעמד של תושב ארעי.

מדיניות משרד הפנים, הפועל ברוח מדיניות שר הפנים, אלי ישי, יושב ראש סיעת ש"ס, היא לא להכיר ביהדותם של גרים שהתגיירו על-פי דרכן של היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית. מתוך כך הוא מסרב לאפשר להם להתאזרח במדינת ישראל מתוקף חוק השבות.

האם ירשמו העותרים האלה כיהודים?

בעקבות מתן פסק-הדין הקובע, בין היתר, כי משרד הפנים חייב לרשום כיהודים גרים שהתגיירו בפני בית-דין מתקדמים ומסורתיים, פנו חלק מן העותרים בשתי העתירות האלה אל משרד הפנים וביקשו לרשום אותם במרשם האוכלוסין כיהודים. עד כה טרם קיבלו תשובות לבקשותיהם.

הצעות חוק הגיור

הצעת החוק של חבר הכנסת משה גפני

עם פרסום פסק-הדין המחייב לרשום כיהודים גרים מתקדמים ומסורתיים, פתח הממסד החרדי במאבק פוליטי לחידוש החקיקה של "חוק הגיור".

חבר הכנסת משה גפני (יהדות התורה) חידש את המאבק לקבלת הצעת החוק שלו להכיר בגיור רק אם זכה לאישור בית-הדין הרבני הגדול, שבראשו עומד אחד משני הרבנים הראשיים. הצעת החוק היא מיום 19.7.1999.

ההצעה היא קצרה וחד משמעית: לא יינתן תוקף חוקי לכל גיור ולכל מטרה אלא אם זכה לאישור של בית-הדין הרבני הגדול, שלייד הרבנות הראשית לישראל. אלה עיקרי הצעת התיקון לחוק:

שינוי שם החוק

בחוק שיפוט בתי-דין רבנים (נישואין ונירושין), התשי"ג - 1953) ...בשם החוק, יבוא: "נישואין, בירושין וגיור".

הוספת סעיף 8א

(א) גיור של אדם ייערך רק על-פי דין תורה.

(ב) לא יינתן תוקף חוקי, לכל דבר ועניין, לגיור שנערך בישראל או מחוצה לה,

אלא אם כן אישר נשיא בית-הדין הרבני הגדול, או מי שהוא הסמיכו לכך,

כי הגיור נערך בהתאם להוראות סעיף קטן (א).

בדברי ההסבר מוסיף חבר הכנסת גפני, כי בתי-המשפט פסקו בשנים האחרונות, בכל הנוגע לעניינים אזרחיים, ובעיקר בעניין חוק השבות וחוק מרשם האוכלוסין, בניגוד לדעת הרבנות הראשית. לפיכך, בא החוק המוצע לקבוע במפורש, כי גיור בישראל יהיה בר-תוקף רק אם נערך "על-פי דין תורה, כפי שמפרשו נשיא בית-הדין הרבני הגדול ובאישורו.

במקביל, פנה שר הפנים אלי ישי אל משרד המשפטים וביקש להכין תזכיר חוק הקובע במפורש, כי לכל מטרה ועניין, כולל חוק השבות וחוק מרשם האוכלוסין, יוכר בישראל רק גיור שזכה לאישור בית-הדין הרבני הגדול של הרבנות הראשית.

תזכיר משרד המשפטים

משרד המשפטים הכין תזכיר חוק שיפוט בתי-הדין הרבניים (נישואין ונירושין) (תיקון גיור) התשס"ב - 2002. התזכיר הוכן לבקשת שר הפנים, אלי ישי (ש"ס), המתנגד בתוקף לקיים את פסק-הדין של בית-המשפט העליון, המורה למשרד הפנים לרשום כיהודים מי שהתגיירו על-פי דרכה של היהדות המתקדמת או על-פי דרכה של היהדות המסורתית.

עיקרי החוק המוצע

תמצית השינויים שמוצע להכניס בחוק שיפוט בתי-הדין הרבנים, ובדינים אחרים המעניקים זכויות מיוחדות ליהודים, היא, כי לכל עניין ועניין יוכר רק גיור שזכה לאישור בית-הדין הרבני הגדול, שבראשו עומד אחד משני הרבנים הראשיים לישראל. אלה עיקרי ההצעה:

שינוי שם החוק

1. בחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגרושין) התשי"ג - 1953 (להלן - החוק העיקרי), בשם החוק במקום "נישואין וגרושין" יבוא: "נישואין, גירושין וגירור".

הוספת סעיף 8א

2. אחרי סעיף 8 לחוק העיקרי יבוא:

(א) גיור בישראל או גיור של תושב ישראל ייערך על-פי דין תורה
(ב) לא יינתן תוקף חוקי לכל דבר ועניין בדיני מדינת ישראל, לרבות לעניין חוק השבות, התשי" - 1950 וחוק מרשם האוכלוסין התשכ"ה - 1965, לגיור בישראל או לגיור של תושבי ישראל אלא אם אישר אותו נשיא בית-הדין הרבני הגדול.

(ג) בסעיף זה:

"תושב ישראל" - כל אדם שאינו תושב חו"ל.

"תושב חו"ל" - מי שמרכז חייו היה בקהילה יהודית כלשהי בחו"ל בעת הגיור ובמשך שנה לאחר הגיור.

תיקון תקנות שעת חרום

3. [. . .]

4. [גיור באזור יהודה שומרון וחבל עזה:]

[. . .] דין גיור באזור כדין גיור בישראל ודין תושב האזור כדין תושב ישראל, ולא כדין תושב חו"ל.

תיקון חוק מרשם האוכלוסין

5. בסעיף 15 לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה - 1965 אחרי פסקה 039 יבוא:

6. (3א) אישור גיור לפי סעיף 8א לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין, גירושין וגירור), התשי"ג - 1953

בדברי ההסבר סוקר התזכיר את השתלשלות העניינים מאז פרשת שליט (בג"ץ 93/68), שהביאה לתיקון חוק השבות, דרך פסק-הדין בעניין חוה גולדשטיין (בג"ץ 1031/93) ועד הצעת חוק הגיור משנת 1997. החוק עבר בקריאה ראשונה ביום 1 באפריל 1997. באותו היום סוכם, כי הליכי החקיקה וכן גם הליכים שונים בבתי-המשפט יעוכבו, וראש הממשלה יקים ועדה לגיבוש הצעות לפתרון שאלת הגיור בישראל. כך קמה ועדת נאמן בצד ועדת דרוקמן לדין בגיור של קטנים. הממשלה אימצה את המסקנות: הוקם המכון המשותף הוקמו הרכבים נוספים של בתי-דין מיוחדים לגיור מטעם הרכבות הראשית.

ביטול סעיף הלאום בתעודת הזהות

בשנים האחרונות עלתה מעת לעת הצעה למחוק את סעיף הלאום מתעודת הזהות, בין היתר מתוך רצון להסיר תוויות חיצוניות שיש בהן משום פגיעה בעקרון השוויון וברעיון השוויון של כל האזרחים. פסק-הדין בעניין הגיור המתקדם והמסורתי העלה את ההצעה שוב לדיון.

ביום רביעי, 13.3.2002 החליטה ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת למחוק את סעיף הלאום בתעודת הזהות. ההחלטה התקבלה ברוב של תשעה נגד ארבעה חברים בוועדה. התקנה תיכנס לתוקף שלושים יום לאחר פרסומה ברשומות. ההחלטה התקבלה, במידה רבה, הודות למסע הסברה מעמיק של המרכז לפלורליזם יהודי, של התנועה ליהדות מתקדמת בישראל.

ההחלטה התקבלה לאחר דין ודברים קשה בוועדת החוקה, חוק ומשפט. ההתפלגות בין התומכים למתנגדים ראויה לתשומת לב. המבקשים להשאיר את הרישום בתעודת הזהות הדגישו את הגאווה הלאומית ואת השאלה הביטחונית. נציג מכ"ל המשטרה אמר בדיון, כי סעיף הלאום מהווה מכשיר חשוב בפעילות מערכת הביטחון לסיכול פעילות עויינת. לעומת זאת מזכיר הממשלה, גדעון סער אמר בשם השב"כ, כי אין שיקולים ביטחוניים כדי משקל שבגללם יש להתנגד לביטול סעיף הלאום.

גם המתנגדים לרישום הלאום בתעודת הזהות התפלגו. יש המתנגדים לציון סעיף הדת והלאום בשל העקרונות המונחים בבסיס הצורך לקיים את זכויות האדם, הכוללות גם דרישה לא להפלות אדם בשל השתייכות דתית או לאומית. ציון לאום ודת בתעודת הזהות הוא רישום העלול לגרור אפליה. הסיעות החרדיות בכנסת תמכו גם הן בביטול הסעיף. מבחינתן זו עוד דרך להתחמק מן הדרישה לרשום כיהודים מי שהתגיירו על-פי דרכן של היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית.

בעניין זה אמר, בין היתר, שר הפנים אלי ישי (שי"ס): "אני מעדיף לא לרשום כל דבר ליהודים מאשר לרשום יהודי לנוצרים" (שיחת רדיו, קול ישראל רשת ב', בחצי היום, 13.3.2002).

במהלך חודש אפריל נכנסה התקנה הזאת לתוקף.

בזיון בית-המשפט

מייד לאחר פרסום פסק-הדין, פנו הגרים שבעניינם ניתן פסק-הדין ללשכות משרד הפנים וביקשו לרשום אותם כיהודים במרשם האוכלוסין. פקידי משרד הפנים קיבלו את הבקשות, אך אמרו, כי עליהם להעביר את העניין לגורמים מוסמכים במשרד הפנים. לפונים נאמר במפורש, כי טרם התקבלה הוראה של שר הפנים לבצע את הרישום.

לאור סרובו של שר הפנים, אלי ישי, להורות לפקידי מרשם האוכלוסין למלא אחר הוראות פסק-הדין, שב המרכז לפלורליזם יהודי אל בית-המשפט העליון ביום 4.3.2002 והגיש בקשה דחופה לפי פקודת בזיון בית-המשפט, לכונן את שר הפנים לציית לפסק-הדין בעניין רישום היהדות של גרים. בפנייה לבית-המשפט העליון מבקש המרכז לפלורליזם יהודי להטיל על שר הפנים קנס, או מאסר, אם לא יציית לצו המוחלט של בית-המשפט העליון, לרשום כיהודים בסעיפי הדת והלאום במרשם האוכלוסין את הגרים שהתגיירו במסגרת היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית, שעניינם נדון בפני בית-המשפט העליון. את הבקשה הגישה עורכת-הדין ניקול מאור.

נשיא בית-המשפט העליון ביקש ביום 5.3.2002 משר הפנים להשיב בתוך עשרה ימים לפניית המרכז לפלורליזם יהודי להתייחס אל סרוב השר לרשום גרים מתקדמים כיהודים כבזיון בית-המשפט. שר הפנים עמד בסרובו, אך היועץ המשפטי לממשלה הודיע לבית-המשפט, כי הגרים יירשמו במרשם האוכלוסין, ברוח פסק-הדין.

לאור תשובת היועץ המשפטי לממשלה, פנו שוב הגרים למשרד הפנים וביקשו לוודא, שאכן נרשמו כיהודים במרשם התושבים. ביום 18.3.2002 פנתה משפחת מגן למשרד הפנים בירושלים, כדי לוודא שביתם המאומצת נרשמה כיהודיה. משרד הפנים מסר לידה תמצית רישום מתוך מרשם האוכלוסין, שהעיד, כי הבת נרשמה כיהודיה בסעיפי הדת והלאום. יחד עם זאת, בניגוד לבין, נכתב על המסמך בכתב יד תאריך מתן המסמך לצד חותמת משרד הפנים.

באותו היום ביקשה גם הגיורת כרמן אברוסקין-דרוקמן לקבל תמצית רישום, לה ולבתה, אשר נולדה לאחר הגיור. היא ביקשה גם תעודת זהות חדשה, המשקפת את היות השתיים יהודיות. תמצית הרישום המאשרת שהיא רשומה כיהודיה בסעיפי הדת והלאום נמסרה לה, אך פקידי משרד הפנים סרבו לחדש את תעודת הזהות שלה. לפיכך, מצויה בידיה תעודת זהות הסותרת את האמור במרשם האוכלוסין, וכתוב בה בסעיף הלאום: רומני (ארץ מוצאה). גם על תמצית הרישום הזאת נכתב בכתב יד תאריך מסירת המכתב.

הוספת התאריך על המסמך, לא זו בלבד שאין היא בחזקת ביצוע פסק-הדין, היא גם פוגעת בכבוד המבקשים, כותבת עורכת-הדין ניקול מאור בהודעתה אל בית-המשפט העליון, בתגובה לתגובות פרקליטות המדינה ושר הפנים לבקשה בדבר בזיון בית-המשפט (18.3.2002).

ביום 8.4.02 הודיעה פרקליטות המדינה לבג"ץ, כי פסק-הדין אכן מוצא מן הכוח אל הפועל. בהודעתה ציינה הפרקליטות, כי הסתירה שבין תעודות הזהות של הגרים, שאינן מציינות בסעיף הלאום שנושאייהן הם יהודים, לבין הרישום במרשם האוכלוסין, אינה מהווה הפרה של פסק-הדין.

עוד טענה פרקליטות המדינה, כי התוספת של המילים "תאריך השינוי" על מסמך תמצית הרישום במרשם האוכלוסין היא תוספת לגיטימית וגם היא אינה מהווה הפרה של פסק-הדין.

פרקליטות המדינה הודיעה עוד, כי גרים נוספים שצריכים להרשם כיהודים אכן ירשמו.

השופט ברק מאיץ במשרד הפנים

השופט ברק ביקש ממשרד הפנים להסביר מהו הנוהל לטיפול בבקשות להוצאת תעודות זהות חדשות מאז הפסיקה, כמה בקשות לרישום ראשון של גרים כיהודים כבר בוצעו מאז ומה מונע המשך הרישום של גרים הפונים ומבקשים לרשום אותם כיהודים במרשם האוכלוסין. (הארץ,

6.5.2002)

ועדת נאמן

ביום 1.4.1997 קיבלה הכנסת בקריאה ראשונה את הצעת "חוק ההמרה". מדובר בהצעה לתקן את חוק בתי-הדין הרבניים ולקבוע בו, כי גיור בישראל ייערך על-פי דין תורה ולא יינתן תוקף לגיור שנערך בישראל אלא אם אישר אותו נשיא בית-הדין הרבני הגדול.

מתוך הבנה של ההשלכות החמורות הצמייות מקבלת החוק, כפי שהובא בקריאה ראשונה בכנסת, ולאחר מסע לחצים של נציגי יהודים מתקדמים מכל רחבי העולם, הניעו ראשי הקואליציה בכנסת יחד עם ראשי התנועות ליהדות מתקדמת וליהדות מסורתית בישראל לידי הסכם, להקים ועדה משותפת לגיבוש פתרון לבעיית הגיור תוך פרק זמן מוגדר.

ההסכמה הזאת התקבלה ביום 17.6.1997 וזכתה למעמד של מסמך רשמי בחתימת ראש הממשלה, בנימין נתניהו, ביום 27.6.1997. על הוועדה הוטל לגבש פשרה בענייני גיור בישראל עד יום 15.8.1997. העבודה התארכה בשל משכרים פוליטיים וסיטת המסקנות היתה מוכנה ביום 22.1.1998.

תפקידה הוועדה היה למצוא פתרון לנוהל רישום גרים במרשם האוכלוסין ולהסדרת ההתאזרחות של מתגיירים. דו"ח ועדת נאמן הציע להקים מכון משותף לכל הזרמים ביהדות הדתית ללימודי יהדות לקראת גיור. כעולת הגיור אמורה להימסר לבית-דין של הרבנות הראשית. ביום 22.1.1998 העביר יעקב נאמן את ההמלצות אל ראש הממשלה, בליווי הודעה, כי הוועדה סיימה את דיוניה. ראש הממשלה העביר את ההמלצות לרבנות הראשית.

ביום 9.2.1998 פרסמה מועצת הרבנות הראשית הודעה רשמית, ובה אמרה, כי אין ולא יהיו בישראל גיורים שאינם כהלכה וכי היא דורשת לעגן בחוק את הבלעדיות שלה על הגיור. בהתייחסות נרמזת ליהדות המתקדמת וליהדות המסורתית, מבלי להזכיר את שני הזרמים במפורש, קראה הרבנות הראשית, חרף היותה גוף ממלכתי, "למנוע את מעשיהם של אלו שאינם מאמינים בתורה מן השמים..." (הודעת מועצת הרבנות הראשות, 9.2.1998).

ביום 23.2.1998 קימה הכנסת כמליאה דיון בהמלצות ועדת נאמן. כדברי החלטה מטעם הסיעות התומכות בהמלצות נאמר: הכנסת מאמצת את המלצות הוועדה לגיבוש רעיונות והצעות בנושא הגיור בישראל בראשות השר יעקב נאמן כמקשה אחת ורואה בהן תרומה לאחדות העם היהודי."

המכון המשותף ללימודי יהדות

ביום 22.3.1999 נפתח המכון המשותף ללימודי יהדות לקראת גיור, בסיוע הסוכנות היהודית. בראש המכון עומד הפרופסור ללימודי יהדות, בנימין איש שלום.

במחזור הנסיוני הראשון למדו בכרמיאל כשישים תלמידים בארבע כיתות לימוד. מאז נפתחו בכל רחבי הארץ 303 כיתות לימוד. למדו בהן ולומדים עדיין בערך 5,380 תלמידים בני כל הגילים.

בערך 250 איש מבין בוגרי כיתות הלימוד האלה השלימו את הגיור בכני בתי-הדין של הרבנות הראשית ונרשמו במרשם האוכלוסין כיהודים. 1,250 איש נמצאים בשלב של הפנייה אל בתי-הדין הרבניים.

כרוניקה של גיור

- 2.12.86** שושנה מילר, בג"ץ - 230/86 פסק-דין בעניינה של אשה, שהתגיירה בפני בית-דין של היהדות המתקדמת, המחייב את משרד הפנים לרשום גרה רפורמית כיהודיה במרשם האוכלוסין, ללא תוספת המציינת, כי התגיירה.
- 24.7.89** "הלכת ש"ס", בג"ץ 264/87 בית-המשפט הגבוה לצדק פסק, כי הודעה בליוויית מסמך המעיד על גיור בקהילה יהודית כלשהי בחוץ-לארץ, די בהם כדי לחייב רישומו של אדם כיהודי. לענין זה אין נפקא מינא, אם הקהילה היא אורתודוקסית, קונסרבטיבית או רפורמית.
- 12.11.95** "בג"ץ גולדשטיין", בג"ץ 1031/93 בית-המשפט קבע, כי פקודת העדה הדתית (המרה), שלפיה בישראל יש עדה יהודית אחת, אשר בראשה ניצבת הרבנות הראשית, אינה תקפה עוד. יחד עם זאת, אמר בית-המשפט אמר, כי אין הוא נוקט כל עמדה בשאלה אם כל גיור רפורמי הנערך בישראל יוכר כגיור לצורך חוק השבות, אם לאו. יחד עם זאת, עקרון השוויון מחייב להחיל דיון דומה על מתגיירים בחו"ל ומתגיירים בארץ. בית-המשפט קבע כי על-פי החוק הקיים אין מניעה לרשום כיהודי במרשם התושבים מי שהתגייר גיור רפורמי.
- 1996** הוגשה הצעת "חוק ההמרה" לתיקון חוק שימוט בתי-דין רבניים (נישואין ונירושין), תשי"ג - 1953. ההצעה קובעת, כי גיור של אדם בישראל ייערך על-פי דין תורה וזי לא יינתן תוקף חוקי לגיור שנערך בישראל, אלא אם אישר אותו בית-דין רבני.
- 21.3.97** הממשלה דנה בהצעת תיקון "חוק ההמרה" וקיבלה אותה ברוב של שמונה שרים. ארבעה שרי המפלגות הדתיות התנגדו, בדרשם להחיל את החוק גם על גיור לא-אורתודוקסי הנערך בחו"ל. שני שרי "ישראל בעליה" והשר מטעם "צומת" נמנעו.
- 1.4.97** הכנסת קיבלה בקריאה ראשונה את הצעת תיקון "חוק ההמרה". בעקבות לחץ ציבורי נרחב בארץ ובעולם הוסכם באותו מעמד להקים ועדה משותפת שתגבש פתרון לכעיה תוך פרק זמן מוגדר.
- 17.6.97** התקבל ההסכם בין יושב-ראש סיעות הקואליציה בכנסת לבין התנועות היהודיות הלא-אורתודוקסיות לכונן ועדה למציאת פשרה בענייני גיור. ההסכם כולל נכונות של הכנסת להפסיק את הליכי חקיקת "חוק ההמרה" והתחייבות של התנועות הלא-אורתודוקסיות להשעות את ההליכים המשפטיים נגד משרד הפנים.

- 22.6.97** התנועות הלא-אורתודוקסיות מודיעות לבתי-המשפט, כי הן מבקשות להשעות הליכים משפטיים התלויים ועומדים לדיון.
- 27.7.97** ראש הממשלה ממנה את "ועדת נאמן" ובה שבעה חברים. זו הפעם הראשונה שנציגי שלושת הזרמים העיקריים ביהדות יושבים בוועדה אחת.
- 15.8.97** ועדת נאמן אמורה לסיים את דיוניה. הוועדה לא סיימה.
- 12.10.97** יושב ראש הוועדה, השר יעקב נאמן הציג בפני הרבנים הראשיים את פרטי הצעת ההסדר לגיור בישראל. הרבנים הראשיים ומנהיגים אורתודוקסים דחו את הצעת ההסדר וכל נכונות לשיתוף פעולה עם היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית.
- 19.10.97** ראשי שתי התנועות הלא-אורתודוקסיות הודיעו לנאמן, כי שתי התנועות מוכנות לפשרה, אך מבקשות מחווה רציני מצד הרבנים הראשיים, כי הם מוכנים להיות שותפים למלאכת לפשרה. ההסכם הקואליציוני הדיון בממשלה.
- 7.10.97** מושב החורף של הכנסת נפתח בסימן משבר בשל המחלוקת בעניין הגיור. המפלגות הדתיות איימו להפיל את הממשלה. הכנסת סרבה להענות ללחץ המפלגות הדתיות אך לחצה על הזרמים הלא-אורתודוקסיים לסגת מעמדתם.
- 25.10.97** משלחת רבנים חברי התנועה ליהדות מתקדמת מארה"ב ומקנדה באה להיפגש עם חברי כנסת ושרי הממשלה.
- 27.10.97** ראשי שתי התנועות הלא-אורתודוקסיות הודיעו, כי לאחר התלבטות קשה ולנוכח ההתקפות החריפות של חוגי הרבנות וההנהגה האורתודוקסית על הצעת הפשרה אין באפשרותן להענות לבקשה לדחות עוד את ההליכים המשפטיים התלויים ועומדים.
- 10.97.28** בתיווך נשיא המדינה, עזר ויצמן הושגה פשרת ביניים: בנוכחות הרב ישראל רוזן, ראש מינהל הגיור ברבנות הראשית, הסכימו התנועות הלא-אורתודוקסיות להשעות את הפניה לבתי-המשפט עד יום 31.1.98.
- 22.1.98** יושב ראש הוועדה, השר יעקב נאמן מודיע לראש הממשלה, כי הוועדה סיימה את דיוניה. למכתב צורפו ההמלצות.
- 25.1.98** ועדת בורג
- יושב ראש הסוכנות היהודית, אברהם בורג, שני רבנים אורתודוקסים, רב מתקדם ורב מסורתי, גיבשו הצעת "פתרון טכני" לרישום במרשם האוכלוסין של גרים על-פי דרכם של שלושת הזרמים ביהדות.

- 27.1.98** ראש הממשלה העביר את המלצות ועדת נאמן לרכנות הראשית לקבלת חוות דעתה.
- 9.2.98** הרבנות הראשית התכנסה והחליטה לקבל את ההמלצה, כי הגיור בישראל יתקיים בבית-דין רבני, אך דחתה את ההצעה להקים מכון משותף לכל הזרמים ללימודי יהדות לקראת גיור. הודעת הרבנות כללה קריאה "לכל מי שיש בידו למנוע את מעשיהם של אלו שאינם מאמינים בתורה מן השמים אשר מנסים לקעקע את יסודות הדת היהודית".
- 9.2.98** היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית מביעות צער ואכזבה מהחלטת הרבנות הראשית.
- 23.2.98** הכנסת מאשרת בהצבעה את המלצות ועדת נאמן "כמקשה אחת".
- היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית מביעות הערכה לעמדת הכנסת, אך חוזרות ומדגישות, כי נשארה בעינה התנגדות הרבנות הראשית להמלצות הוועדה ולכל שיתוף פעולה עם שתי התנועות.
- 5.6.98** היועץ המשפטי לממשלה מכין הצעת חוק גיור ממלכתי אחיד והמכון ללימודי היהדות, התשנ"ח-1998.
- פרקליטות המדינה מציעה, כי גרים שעניינם נדון בבתי-המשפט יתגירו גיור אורתודוכסי אצל הרב חיים דרוקמן. ככשרת ביניים מציעה פרקליטות המדינה להעניק היתרי שהייה והיתרי עבודה לאלה מביניהם שאינם אזרחי ישראל.
- 9.6.98** שר האוצר יעקב נאמן מציע לפתור את בעיות הגרים תמורת הקפאת ההליכים המשפטיים בעניינם. ראש המרכז לפלורליזם, הרב אורי רגב: נשקול נכונות להקפיא הליכים משפטיים עם המגויירים שבדין יירשמו במרשם התושבים יהודים. הרב מאיר אזרי, יו"ר מועצת הרבנים הרפורמים בישראל מציע לפתור כל מקרה לגופו ללא בתי משפט וללא חקיקה.
- 8.6.98** חברי הכנסת אלכס לובוצקי (הדרך השלישית) ורומן ברונפמן (ישראל בעליה) מגישים הצעת חוק להחיל את המלצות ועדת נאמן כחוק למשך שנתיים בלבד.
- 9.6.98** חבר הכנסת אריה גמליאל (ש"ס) ונשיא התנועה המסורתית בישראל, אהוד בנדל נפגשו בכנסת ודנו בהצעה לבטל את סעיף הלאום בתעודת הזהות, כדי לפתור את מחלוקת הגיור.
- ועדת העליה והקליטה של הכנסת מתנגדת לחקיקת חוק הגיור.
- 10.6.98** בית התפוצות פתח אתר באינטרנט לדיון בשאלות הגיור, כדרך לציין עשרים שנה להקמת מוזיאון התפוצות (10.6.98).

22.6.98 המפלגות הדתיות דורשות שוב להעביר בקריאה שניה ושלישית את חוק ההמרה כפי שהוא מנוסח בקריאה הראשונה, כנגד הצעת נאמן, כי החוק יעבור שינוי ויהיה ברוח המלצות ועדת נאמן.

23.6.98 ועדת החוקה דנה הצורך להעביר את חוק ההמרה. חבר הכנסת משה גפני (יהדות התורה) בקול ישראל 23.6: אין לקבל את המלצות ועדת נאמן רק את ההצעה המקורית של החוק.

הרפורמים והקונסרבטיבים: אין לעגן בחוק את ההסכמה להגיע בפשרה של רצון טוב להסדר מניח את הדעת.

22.12.98 ועדת הכנסת החליטה, ברוב של 8:6, כי הנושא אינו חדש (שילוב המלצות נאמן בהצעת התיקון לחוק) לפיכך ישוב הדיון לוועדת חוקה חוק ומשפט להשלמת הדיון לקראת הצבעה שניה ושלישית.

1997 - 2002 אזרחי ישראל ושאינם אזרחי ישראל אך נשואים לישראלים עותרים חוזר ועתור לבית-המשפט העליון, להכיר בגיור שהתגירו מתקדם (רפורמי) ומסורתי (קונסרבטיבי), לצורך רישום במרשם האוכלוסין ולצורך התאזרחות על-בסיס חוק השבות.

בית-המשפט מקבץ את העתירות לדיון אחד בהרכב מורחב בן אחד-עשר שופטים, אך משהה קבלת פסק-דין.

27.12.96 פסק-דין זיילר, ה"פ 621/96. נשיא בית-המשפט המחוזי בירושלים, השופט ורדי זיילר פסק, כי יש לרשום במרשם האוכלוסין אזרחים ישראלים שהתגירו במסגרת היהדות המתקדמת והיהדות המסורתית. מדובר בעתירות שונות שהוגשו מאז פסק-הדין גולדשטיין בשנת 1995. משרד הפנים סרב להשלים עם פסק-הדין וצרער על-כך בכני בית-המשפט העליון.

1999 טושביים נגד משרד הפנים, בג"ץ 2597/99 אשה אשר נישאה לאזרחי ישראל והתגיירה אצל רב אורתודוכסי מודרני בארצות-הברית. משרד הפנים מסרב לרשום אותה נשואה ולרשום אותה יהודיה. העניין טרם הוכרע.

20.2.2002 בג"ץ 5070/95; בג"ץ 2901/97; ערעור אזרחי, 392/99 בית-המשפט העליון פסק, כי יש לרשום במרשם האוכלוסין מי שהתגירו במסגרת קהילה מתקדמת וקהילה מסורתית, בישראל ומחוצה לה.

בית-המשפט לא פסק בשתי עתירות המונחות לפניו שנים אחדות ועניין התאזרחות של העותרים על-כי חוק השבות בג"ץ (בג"ץ 2859/99; בג"ץ 2597/99).

גיור כהלכה? מבחר דיעות בעניין הגיור

חופש המרת הדת מוגן בחופש הדת והמצפון השופט מאיר שמגר, נשיא בית-המשפט העליון בדימוס

על משמעות הגיור כחלק מן התפישה הדמוקרטית של חופש דבר ומצפון העיר מי שהיה נשיא בית-המשפט העליון, השופט מאיר שמגר. הדברים מופיעים כחלק מכתב-הדין שכתב שמגר, בהיותו נשיא בית-המשפט העליון, בפרשת הגיור של חוה גולדשטיין (בג"ץ 1031/93). וכך כתב שמגר:

"חופש הדת והמצפון הוא מעקרונות היסוד של שיטתנו... חופש המרת הדת מוגן במסגרת חופש הדת והמצפון. על כן פרשנות סבירה של המצב המשפטי הקיים מלמדת, כי הרשויות השונות לא יתערבו בתחום זה של האוטונומיה של הפרט וכי החלטתו של התושב, או האזרח להמיר דתו מחד גיסא, והחלטה לקבל אדם לחיק הדת אליה הוא בוחר להצטרף מאידך גיסא, יהיו חופשיות מהתערבות ומהסדרה של המדינה."

בית-המשפט נמנע מפסיקה גורפת

עורך הדין הרב אורי רגב

שנים רבות המתנו לפסק-הדין של בית-המשפט העליון בעניינם של עשרות מקרי הגיור שהובאו בשערינו, בשל הסרוב הנמשך של משרד הפנים להכיר ביהדותם של מי שהתגיירו בפני בתי-הדין של היהדות המתקדמת (רפורמית) והמסורתית (קונסרבטיבית). התהליך נמשך בשל רתיעת בית-המשפט העליון מפני כניסה לתחום שהוכח בעליל כשדה מוקשים. התהליך נמשך גם בשל הניסיונות של המערכת הפוליטית לדחות את הקץ ולמצוא פתרונות של פשרה.

לפסק-הדין המתנינו עשרות הגרים ובני משפחותיהם, אשר חשו כי כבודם וזהותם כיהודים עומדים במבחן. המתנינו לפסק-הדין התנועות הליברליות, הרפורמית והקונסרבטיבית, שגם אם ההכרעה המשפטית היא מצומצמת בהיקפה, הרי היא חלק מתמונה גדולה וממאבק מתמשך על דמותה של המדינה ועל עתיד הפלורליזם בישראל. המתנינו גם המפלגות הדתיות והממסד הרבני, אשר ידעו כי אם תינתן הכרעה משפטית עצמאית ואובייקטיבית, הנשענת על חוקי המדינה ועל העקרונות המקובלים של שיטת המשפט בישראל, הרי היא תאשר את ההכרה בגיור הלא-אורתודוכסיים. לפסק-הדין המתנינו גם היהודים בכל רחבי העולם, אשר שאלת "מיהו יהודי?" היא שאלת מפתח המעידה על יחסה של מדינת ישראל אל העולם היהודי הרבגוני והפלורליסטי.

החלטת בית-המשפט התקבלה, כצפוי, בסערת רגשות. בית-משפט בחר לצמצם את היקף ההחלטתה ולשלוח אותות של פיוס למחנה החרדי. הוא החליט להודיע באותו מעמד הן על ההכרעה בעניין הגיורים והן על הדחייה הדרישה לגייס את בחורי הישיבה. הוא צמצם את ההחלטה רק לעתירות שעסקו בשאלת הרישום במרשם האוכלוסין, ודחה למועד אחר ולפסק-דין

נפרד את התיקים בהם עמדה גם השאלה של ההכרה בניורים לצורך חוק השבות. הוא תלה את החלטתו בתקדימים עתיקי ימים, המצמצמים את חשיבות המרשם ומעמידים ומקנים לו חשיבות סטטיסטית בלבד. נשיא בית-המשפט העליון אף הפציר בעיתונאים לא להפריז בחשיבותו. ללא הואיל: רגשו אלה גם אלה. העיתונות עסקה בנושא בהרחבה והמסד הרבני והממסד הפוליטי-דתי יצאו במתקפה חסרת ריסון על בית-המשפט. גם הגרים והתנועות הליברליות ייחסו לפסק-הדין משמעות החורגת מעבר לפסק-הדין.

ואכן, ההשלכות המעשיות של פסק-הדין מצומצמות, אך חשיבותו מרחיקת לכת. כדי להכריע בשאלה שעמדה בפניו, מקק בית-המשפט להתייחס לשני חזונות סותרים באשר לאופייה היהודי של מדינת ישראל. מחד גיסא, עמדה בפניו העמדה של שר הפנים והיועץ המשפטי לממשלה, לפיה "קיימת בישראל עדה אחת, וקהילה אחת, ובראש העדה, הקהילה היהודית של ישראל, בתחום הדתי, עומדת הרבנות הראשית." מאידך גיסא, עמדה בפניו העמדה הליברלית והפולורליסטית של העותרים והתנועות הלא-אורתודוקסיות. בית-המשפט דחה את עמדת המדינה וקבע, כי זו "גישה מנדטורית-קולוניאלית ואין לה מקום במדינת ישראל". הוא שב ואימץ את החלטת נשיא בית-המשפט העליון לשעבר, השופט מאיר שמגר: "חופש הדת והמצפון הוא מעקרונות היסוד של שיטתנו. חופש זה הוא מן הערכים המרכזיים את היסודות הנורמטיביים החולשים על שיטתנו מעת קום המדינה..."

לפיכך, אפשר להבין את חומרת התנהגותו של שר הפנים, אלי ישי (ש"ס), אשר הודיע, כי אין הוא מוכן לכופף את ראשו בפני הערכאה השיפוטית הגבוהה ביותר במדינת ישראל, וכי הוא מציינת אך ורק לבית-דין של מעלה. הוא וחבריו תקפו בנסות ובחריפות את בית-המשפט העליון, עד כדי כך ששרותי הביטחון החליטו להציב שמירה להגנה על מקצת מן השופטים המזוהים עם הפסיקה. הדבר חמור, שכן אין זו רק שאלה קונקרטי, הנדונה בבית-המשפט, אלא הדמוקרטיה בישראל מונחת על כך המאזניים. השר ישי רשאי להחזיק בדעותיו, אך אין הוא רשאי ליישמן בעודו מכהן כשר בממשלה. עליו לוותר על השררה שנטל אגב ניצול לרעה של המערכת הדמוקרטית.

בעת כתיבת הדברים עדיין לא ידוע האם יקיים משרד הפנים את פסק-הדין במלואו? האם תפעל הכנסת למחיקת פרטי הלאום והדת מרשם האוכלוסין, או תיכנע לתביעות הסחטניות של המפלגות הדתיות, החפצות בקידום חזון תאוקרטי בישראל? האם תיתן הכנסת יד-לחקיקת "חוק ההמרה"?

קשה יותר: עד מתי ישלים הציבור את עול הממסד הדתי האורתודוכסי, כאשר בסקרי דעת הקהל מבהיר אותו הציבור עד כמה הוא סולד מן העוצמה הפוליטית החריגה של המפלגות הדתיות? לא פחות מכך חרד הלב לגורל בית-המשפט, הנתון להתקפה מתמדת של חוגים שלא הפנימו את ערכי הדמוקרטיה.

הרפורמים הם סכין בגב העם היהודי

חבר הכנסת משה גפני

בדיון שהתקיים במליאת הכנסת ביום 6.3.2002 תקף חבר הכנסת משה גפני (יהדות התורה) את פסיקת בג"ץ במילים בוטות ביותר.

חבר הכנסת גפני הגדיר את פסיקת בית-המשפט העליון כדבר "בלתי נסלח", בית-המשפט פוסק "על-פי נטיות הלב, לא על-פי החוק והצדק, בלי קריטריונים", כדברי גפני.

יתרה מזאת, "גם למועדון שותי הבירה יש קריטריונים איך נכנסים להיות חבר... לעם היהודי על-פי הרפורמים והקונסרבטיבים אין קריטריונים, אין ספר חוקים, אין שום החלטה, אין שום דרך, יש תקיעת סכין בגבו של העם היהודי... זהו חוסר אחריות משווע לנהל עכשיו את הדיון הזה", אמר חבר הכנסת גפני כלפי חברי הכנסת (קול ישראל, רשת כי 6.3.2002).

צריך חוק עוקר בג"ץ

יצחק סודרי, עיתונאי

יש משהו חיובי בהחלטת הבג"ץ בעניין ההכרה בגיור הרפורמים, בג"ץ נותן לכולם להבין מה שלנו מובן מכבר, שהוא אינו אלא עוד סניף רדיקלי של מרצ ושינוי והוא מזוהה ושייך עם התנועה הרפורמית, שהיא בסך הכל קבוצה שולית ובטלה בשישים בעם היהודי.

אמון הציבור בבית-המשפט מתערער (וטוב שכך)... בג"ץ בהכרעתו חשף את פראצופו קבל עם ועולם והכריז סופית "אני רפורמי גאה"...

אל לנו לחשוש מביקורת כי המצב כיום הוא בג"ץ עוקף כנסת ולא להפך. ואם כבר צריך חוק "עוקר בג"ץ" ולא "עוקף בג"ץ"

כחורבן בית שני

המקובל הרב דוד בצרי, ראש ישיבת "השלום"

בג"ץ מחזיר אותנו לתקופת חורבן בית שני... בית-המשפט גורם לפילוג בעם, כך שחלקם לא יוכלו להתחתן אלו עם אלו. בית-המשפט, יותר ממה שעוזר לגויים, מזיק ליהודים נזק בלתי ישוער (הצופה, 21.2.2002).

יהודי הוא מי שבעיני עצמו הוא יהודי

פרופסור גרשום שלום

בימים משכבר, נישואי תערובת היו תופעה נדירה. אלה שחשבו להתחתן בגויים, או בעצם, להמיר את דתם, היו אנשים שגמרו אומר לצאת מכלל ישראל.

[. . . .]

הבעיה צפה עלתה סביב 1870, כאשר אנשים כאלה ניסו לקיים את קשריהם עם הקהילה היהודית. השאלה היתה, אם ההגדרות המפורשות בכתבי-הקודש אכן מחייבות את רוב היהודים בכל הנוגע לקביעת השתייכותו של אדם לקיבוץ יהודי. לדעתי, הגדרות אלו שוב אינם מחייבות אלא את האדוקים האמיתיים, ואת אין לנו שום ריב.

[. . . .]

הבעיה היא בעייתם של אנשים, שאינם גורסים את השקפות האדוקים ושמהווים אולי את רוב מניינו של העם היהודי בימינו.

ההגדרה המסורתית של הדין היהודי גרסה מימי קדם, שהחברה היהודית מושתתת על יסוד פטריארכלי. אך למרבה הפרדוקס נקטה המסורת קנה מידה מטריארכלי בקביעת זהותו של יהודי. הגדרה הלכתית זו, שכוחה היה יפה במשך זמן רב, איבדה את תוקפה וקיפחה את משמעותה הפסיכולוגית בעיני ובעיני יהודים רבים מאוד בחיים במדינת ישראל.

[. . . .]

שגיאה מצערת וחמורה שגתה ממשלת ישראל, בהביאה לכנסת את ההצעה לשינוי המעמד של מיהו יהודי. זהו צעד מצער, שנעשה כאן נסיון לכפות תנאים וסיגים שדעת הקהל אינה נוחה בהם... בן גוריון נושא כחלק גדול מן האחריות למצב בכך שהעניק בשעתו, מטעמים של נוחות פוליטית, מרחב סמכות גדול לרבנים... ממשלת בן גוריון, היתה מיטיבה לעשות אילו נמנעה מלהביא לפני הכנסת את הצעת החוק, אשר כמתה דין רבני על יהודים שלא חפצו בו. כתוצאה מכך נוצר מצב בלתי נסבל: איסור נישואים אזרחיים במדינה דמוקרטית כמו ישראל ושולילת נישואים בין יהודים, הנערכים אצל רבנים שאינם אורתודוקסים. כאן נגרם עוול למצפונם של רבים.

איני סבור, ששיקולים של מדיניות, או מוטב לומר, של נוחות פוליטית, יכולים להכריע בעניינים כה חשובים. איני סבור, שלמדינת ישראל, או לכל גוף יהודי אחר בעולם, יש ריב עם היהודים האורתודוקסים, הנוהגים כבוד ראש ויראת קודש במסורת הדורות והדבקים בה בלב ונפש ומאוד. ... אך איני מבין מדוע חייב רובו של עמנו להיות משועבד לחוק, אשר אין לו שורש ויסוד בתפיסתנו ההיסטורית ובכל הכרתנו היהודית.

מתוך: "מיהו יהודי", **זכרים בנו** (תל אביב 1976), חלק שני, 591-592.

גיור במדינה יהודית ודמוקרטית

פרופסור אסא כשר

ובה במידה שלא עולה על דעתי לפקפק בזכותו של אף אחד מהם לעצב את הזהות היהודית שלו, כך לא עולה על דעתי להפקיד בידיו של מי מהם את מלאכת העיצוב של הזהות היהודית שלי. ובה במידה שלא יעלה על דעתי לפקפק בזכותו של אף אחד מהם לנהל את חייו על-פי הזהות היהודית שלו, במסגרת המדינה הדמוקרטית, כך לא יעלה על דעתי להפקיד בידיו של מי מהם סמכות כלשהי לנהל את חיי, על-פי הזהות היהודית שלי, במסגרת המדינה הדמוקרטית. [...]

המדינה הדמוקרטית לא רשאית להפקיד את דלתות הכניסה לעם היהודי, בישראל, בידי בעלי השקפה דתית מסוימת. המדינה "היהודית הדמוקרטית" אינה המדינה "האורתודוקסית הדמוקרטית", אלא המדינה הדמוקרטית המוצאת בין אזרחיה קשת שלמה של זהויות יהודיות.

מתוך: **רוח איש** (תל-אביב, תש"ס - 2000), 112-113.

גיור על-פי דרכה של היהדות המתקדמת

הדרישות הבסיסיות לגיור של בית-הדין שליד מועצת הרבנים המתקדמים בישראל (מר"ם) זהות לאלה שבמסורת. הדרישות הן: לימוד, מילה או הטפת דם הברית, טבילה וקבלת עול מצוות.

בתחום הלימודים דורשת מועצת הרבנים המתקדמים דרישות רבות יותר מאשר כתי-הדין האורתודוכסיים. הלימודים כוללים הכרת היהדות על גוניה השונים, ייחוד היהדות לעומת דתות אחרות, ההלכה והמסורת בשמירת שבת ומועדי ישראל בבית ובבית הכנסת, הלכות כשרות, דינים ומנהגים בחיי הפרט והמשפחה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, דברי ימי ישראל, הסידור, המחזור ומנהגי בית הכנסת, קריאה ודיבור בעברית ולימוד תפילות וברכות.

שלבי הגיור

אלה הם השלבים בהליך הגיור: המועמד, או המועמדת מתראיינים אצל אחד מרבני מר"ם. אם שוכנע הרב, כי כוונת מבקשי הגיור כנה ורצינית, הוא ממליץ לפתוח הליך של גיור לפני בית-הדין לגיור.

בית-הדין בהרכב שלושה רבנים מראיין את המועמד. אם הרבנים מוצאים, שאכן כוונת הפונה רצינית, היא מפנה אותו אל רב או מורה מהתנועה ליהדות מתקדמת, כדי שינחה את המועמד בלימודיו.

המועמד לומד בשפה הנוחה לו, הן באמצעות שיעורים והן בדרך התנסות באורח חיים יהודי. הוא משתתף באופן סדיר בתפילות בבית הכנסת ומקיים טקסי יהדות בבית.

לאחר שהשלים את כל דרישות הלימודים, עומד המועמד במבחן כפני בית-הדין. אם עמד בבחינה, מתבצעים ההליכים הפורמליים של הגיור.

טקס הגיור

טקס הגיור כולל מילה או הטפת דם הברית, טבילה, קבלת עול מצוות לפי דרכה של היהדות המתקדמת. קבלה זו כרוכה בבחירה אישית, תוך קבלת אמות המידה האלה:

- א. טעמי המצווה ודרכי התפתחותה במסורת הדורות.
- ב. יכולתו האישית של האדם לקיימה לאור תנאי הזמן והמקום.
- ג. אחריותו כלפי כלל ישראל.
- ד. העדר סתירה בין המצווה לצו המצפון.

עם השלמת הגיור מעניק בית-הדין למועמד תעודת גיור, חתומה בידי שלושת חברי בית-הדין.

תעודת הגיור של בית-דין זה מוכרת בכל בתי הכנסת ואצל כל הרבנים של התנועה ליהדות מתקדמת בישראל ובכל רחבי העולם. מרבית הרבנים הלא-אורתודוכסים בעולם מכירים בתעודת הגיור המתקדמת.

56 אחוזים מן הציבור היהודי הבוגר בישראל תומכים בהכרה בגיון גם אם בוצע בידי רב רפורמי, או רב קונסרבטיבי, לעומת כ-39 אחוזים מהציבור, התומכים בהכרה רק בגיון שנערך בידי רב אורתודוקסי.

כמחצית מן הציבור היהודי הבוגר בישראל מצדדים בהכרה כיהודי גם במי שרק אביו יהודי.

מתוך ממצאי סקר דעת קהל, אוגוסט 2001
 מדד דת ומדינה, המרכז לפלורליזם יהודי, מכון דהן למחקרים וסקרים

יהדות מתקדמת מהי?

יהדות מתקדמת מאמינה, כי המסורת היהודית חיה ונושמת, רבת פנים היא, ובכל דור ודור מקבלות המצוות פרשנות חדשה ברוח התקופה.

יהדות מתקדמת היא אורח חיים וחינוך יהודי ברוח של גיוון רעיוני, המשלב את ערכי המסורת היהודית עם תפישת עולם ליברלית של צדק חברתי ושוויון.

יהדות מתקדמת נוהגת שוויון בנשים ובגברים.

יהדות מתקדמת דוגלת בטקס נישואין שוויוני, שבו בני-הזוג מקדשים זה את זו ושותפים פעילים בתכנונו של הטקס ובקביעת תכניו.

יהדות מתקדמת מקיימת תפילה בצוותא של כל בני המשפחה בבית הכנסת בשבת ובחג.

יהדות מתקדמת מקיימת טקסי בר מצווה ובת מצווה שוויוניים לבנים ולבנות.

יהדות מתקדמת דוגלת בלימוד המקורות, התרבות והמסורת היהודית לנשים ולגברים כאחד.

יהדות מתקדמת היא מחשבה רב גונית השואלת שאלות.

יהדות מתקדמת היא כבוד לזולת יהודי ולא יהודי.

המרכז לפלורליזם יהודי

המרכז לפלורליזם יהודי, שהוקם בשנת 1987, מקדם חופש דת ומצפון בישראל ובעולם היהודי, פועל למען פלורליזם, סובלנות, זכויות הפרט וצדק חברתי בישראל.

המרכז נאבק למען הזכות להיות שונה. המרכז עושה לקידום ההכרה בשוויון בין הזרמים הדתיים ביהדות, למען חופש בחירה בנישואין, בגיור, בשרותי דת וקידום פתרון בעיית מיהו יהודי. המרכז מסייע לעולים

המרכז לפלורליזם יהודי פועל ברוח דרכה של התנועה ליהדות מתקדמת: יהדות פתוחה המתחדשת ברוח הזמן, יהדות המקיימת חברה יהודית דמוקרטית, יהדות המקיימת שוויון בין גברים לנשים, יהדות ציונית, יהדות המפיצה ערכים אוניברסליים של הומאניזם.

המרכז לפלורליזם יהודי מציב כנר לרגליו את רוח הכרזת העצמאות: מדינת ישראל... תהא מושתתת על יסודות החרות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל. תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרח, בלי הבדל דת, גזע ומין. תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות.

גישה יהודית ליברלית וערכי הדמוקרטיה הם עמודי התווך שעליהם מושתתת פעילות המרכז.

המרכז לפלורליזם יהודי, התנועה ליהדות מתקדמת בישראל

רח' הסורג 2, ת.ד. 31936, ירושלים 91319, טלפון: 02-6256261 פקס: 02-6256260

דואר אלקטרוני: irac@irac.org אתר האינטרנט: www.irac.org